УДК 658:504.03
DOI: https://doi.org/10.37734/2409-6873-2026-4-20

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЕДЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ, СТРАХУВАННЯ, ІНСПЕКТУВАННЯ ТА АУДИТ

Л. І. ПОЛЯТИКІНА
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1548-934X

І. Д. САМОШКІНА
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0468-6834

Анотація. Метою дослідження *є формування фінансово-правових засад ведення професійних документів, інвестування, страхування та аудит соціального забезпечення населення, які потребують вирішення. При здійсненні аналізу сучасного стану соціального забезпечення, застосовувались* ***методи*** *системного аналізу та синтезу, економіко-статистичного спостереження і узагальнення.* ***В результаті*** *дослідження розглянуто концепцію, що під фінансовим забезпеченням соціального захисту розуміємо сукупність фінансових ресурсів, які спрямовуються на реалізацію програм соціального захисту. Це в свою чергу забезпечує захист прав та інтересів найбільш вразливих категорій населення, потребує розробки фінансово-правового механізму взаємодії документування, страхування, інвестування та аудиту. Розглянуто особливості організації теоретичних і практичних питань ведення професійних документів та страхування. Досліджено, що соціальний аудит та інспектування в системі соціальних служб є складним і відповідальним процесом, що вимагає дотримання законодавчих вимог і внутрішніх регламентів.* ***Практичне значення одержаних результатів*** *визначається обґрунтованими пропозиціями щодо фінансового забезпечення соціального захисту населення на регіональному рівні.*

Ключові слова: *фінансово-правові засади, документування, соціальне забезпечення, звітність, контроль, цифровізація, інспектування, бюджетні установи, страхування, соціальний аудит, управління.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Якісне фінансове забезпечення є необхідною складовою фінансового забезпечення соціального захисту населення. А також першорядною компонентою фінансового механізму держави. На сьогодні ефективність соціальної політики країни по захисту інтересів її населення прямопропорційно формується від рівня фінансового забезпечення. В зв'язку з цим питання соціального захисту населення є особливо актуальними на сьогодні. В першу чергу це стосується покращення добробуту кожного громадянина країни.

Найбільш потрібною умовою вдалого здійснювання соціальним захистом своїх повноважень є доречне та абсолютне фінансове забезпечення соціальних виплат та програм. Фінансово-правові засади забезпечення соціального захисту ведення професійних документів, інвестування, страхування та аудит соціального забезпечення населення потребують швидкого вирішення.

Саме за рахунок податків та спеціальних внесків формуються централізовані та децентралізовані фонди фінансових ресурсів, що в майбутньому будуть використані на фінансування соціальних виплат. Головними штампами соціального захисту через які здійснюється безпосередньо фінансування соціальних складових є соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальна допомога. Однак, не дивлячись на різноманітні джерела фінансування та умови розрахунку соціальних компенсацій, вказані види виплат додають одна одну, формуючи систему соціального захисту населення. Все вищевикладене і обумовлює актуальність проведеного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування ефективної системи соціального захисту населення завжди перебувало в колі наукових інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Це пояснюється, головним чином, його важливістю як для економіки так і для суспільства в цілому. Організаційні та правові аспекти реформування фінансових потоків на макрорівні досліджували Купріна Н., Загорський В.С., Маренич Т.Г. [4]. Аспекти впровадження фінансово-правових засад страхування розглядала Самошкіна І.Д.

© Л. І. Полятикіна, І. Д. Самошкіна, 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

[8]. Теоретичні основи формування фінансових ресурсів соціального забезпечення аналізували Бровко Т.М. [1], Пунтус Д.А. Тема ведення професійних документів, інспектування та аудиту в соціальному забезпеченні висвітлена у працях вчених-економістів Т.В. Качалова [2], О.Е. Лубенченко [3], Н.І. Чумак-Білоусова [10] та багато інших. Проте непростий процес трансформації економічних відносин в Україні вимагає поглиблення теоретичних і практичних напрацювань щодо розвитку фінансового забезпечення соціального захисту населення з урахуванням регіональної специфіки. Більшість досліджень фокусуються на макроекономічних аспектах або описують ситуацію до початку повномасштабного вторгнення. Питання соціального забезпечення в умовах прикордонної зони, специфіка фінансово-правових засад ведення професійних документів, страхування, інспектування та аудит в умовах війни залишаються недостатньо розкритими та потребують подальшого вивчення.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є формування теоретичних аспектів та розробка рекомендацій щодо вдосконалення організації і методики фінансово-правових засад ведення професійних документів, страхування, інвестування та соціального аудиту.

Оперативний соціальний захист множить віру до керівництва держави та спонукає формування соціальному миру в суспільстві. А відповідно формує соціальну стабільність. В свою чергу розвиток перспектив фахової підготовки допомагає корисному розвитку держави, спонукає розвиток людського капіталу. Отже, соціальний захист населення є вагомою частиною, що забезпечує соціальну справедливість, стабільність та розвиток суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальний захист населення об’єднує в собі цілий комплекс правових, соціально-економічних та організаційних мероприємств на рівні держави з метою забезпечення та підтримання соціально вразливих категорій суспільства. В першу чергу це стосується їх основних базових потреб та відповідного рівня життя.

Питання соціального захисту розглядають дослідники різних напрямків та рівнів, так Пунтус Д.А. [7, с. 136] зазначає, що соціальний захист це система заходів, які сприяють матеріальному забезпеченню осіб у разі соціальних ризиків, таких як безробіття, інвалідність та старість. Соціальний захист населення, за твердженням Качалової Т.В. [2, с. 85] – це інтегрована система надання допомоги від держави, що включає грошові виплати, соціальні послуги та інші форми великої підтримки. При цьому, Лубенченко О.Е. [3, с. 12] підкреслює, що соціальний захист має забезпечувати громадянам права на гідне життя в умовах ринкової економіки, підтримуючи соціальну справедливість. Ми підтримуємо думку, Чудик-Білоусову Н.І. [10, с. 52], яка вважає, що соціальний захист є важливим інструментом державної політики, спрямованим на пом'якшення наслідків бідності та соціальної несправедливості.

Фінансове забезпечення соціального захисту населення – це критично важливий аспект соціальної політики кожної держави, який визначає, як ресурси виділяються та використовуються для підтримки вразливих категорій громадян.

Однією з основних перспектив розвитку фінансового забезпечення соціального захисту є адаптація до нових економічних реалій. Війна призвела до суттєвого скорочення бюджетних надходжень та зростання соціальних витрат. З метою забезпечення належного рівня соціальної підтримки важливо впроваджувати нові форми фінансування, зокрема, через зовнішнє фінансування, гранти та кредити від міжнародних організацій [9]. Це дозволить країні не лише зберегти існуючі програми, але й ефективно реагувати на нові виклики.

Основні критерії класифікації фінансового забезпечення соціального захисту населення представлені у таблиці 1.

За 2023-2025 роки даний вид соціальних виплат зазнав суттєвих змін, що буде відображена у наступних таблицях. Так, станом на 1 січня 2023 року сума покриття витрат складала 442 грн на одну працездатну особу, а для студентів денної форми навчання які досягли 18-річного віку складала 1000 грн на один місяць, для інвалідів першої групи вона зросла з 2299 грн у 2023 році до 2514 грн станом на середину 2024 року.

У таблиці 2 відображена динаміка соціальних виплат для внутрішньо переміщених осіб для покриття витрат на оплату житлово-комунальних послуг.

Ми можемо констатувати, що державні стандарти і відповідні соціальні виплати не покривають тих витрат які несуть громадяни України для нормальної підтримки своєї життєдіяльності. Це є наслідком того, що незначне зростання державних соціальних виплат не покриває загального зростання цін в Україні, тобто індекс інфляції в Україні значно перевищує індекс зростання державних соціальних виплат. Проте в умовах діючого воєнного стану пріоритетом для органів державної влади є фінансування збройних сил України і фінансування військових потреб. Крім того, у сучасних умовах фактично всі соціальні стандарти фінансуються за допомогою коштів міжнародних партнерів України (міжнародних фінансово-кредитних організацій, кредитних коштів які надходять від урядів закордонних країн), тому всі

Таблиця 1

Основні критерії класифікації фінансового забезпечення соціального захисту населення

	Критерій	Види фінансового забезпечення
1	За джерелами фінансування	– Державне фінансування – Місцеві бюджети – Приватні та міжнародні фонди
2	За цілями використання	– Пряма фінансова допомога (грошові компенсації, соціальні виплати) – Непряма фінансова допомога (субсидії на житло, пільги для певних категорій населення)
3	За формою надання	– Грошові платежі (пенсії, допомога по безробіттю) – Послуги (медичні, освітні, соціальні послуги)
4	За тривалістю дії	– Постійні виплати (пенсії) – Тимчасові виплати (допомога по безробіттю)

Джерело: узагальнено автором на основі [2]

Таблиця 2

Динаміка соціальних виплат для внутрішньо переміщених осіб для покриття витрат на оплату житлово-комунальних послуг за 2023-2024 роки, грн

Показники	2023 рік			2024 рік		
	з 1 січня	з 1 липня	з 1 грудня	з 1 січня	з 1 квітня	з 1 грудня
для працездатних осіб на одну особу (члена сім`ї)	442	442	442	442	х	х
для осіб, які отримують пенсію, дітей, студентів денної форми навчання ЗВО та учнів закладів ПТО, які досягли 18-річного віку (до закінчення закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років)	1000	1000	1000	1000	х	х
для осіб з інвалідністю I групи та дітей з інвалідністю	2299,70	2410,20	2514,20	2514,20	х	х
для осіб з інвалідністю II групи	2034,35	2132,10	2224,10	2224,10	х	х
для осіб з інвалідністю III групи	1769	1854	1934	1934	х	х

Джерело: систематизовано за даними чинного законодавства

соціальні виплати на сьогоднішній день повністю залежать від зовнішнього фінансування України. [8, с. 98].

Потрібно відмітити, що Управління соціального захисту населення очолюване головою Роменської районної державної адміністрації, який в умовах дії воєнного стану є начальником районної військової адміністрації Сумської області, є частиною її структури та забезпечує виконання покладених завдань у межах реалізації повноважень Роменського району Сумської області. У свою чергу Недригайлівський відділ з питань призначення та виплати державної соціальної допомоги безпосередньо підпорядкований Управління соціального захисту населення Роменської районної державної адміністрації.

У свою чергу, вищезгадане управління підпорядковується голові Роменської районної державної адміністрації – начальнику районної військової адміністрації Сумської області, а також підзвітне та підконтрольне Департаменту соціальної політики, ветеранів та реінтеграції Сумської обласної державної адміністрації.

У таблиці 3 наведено динаміку доходів Управління соціального захисту населення Роменської РДА за 2023-2025 роки. Відмічаємо, що загальна сума надходжень зменшилася період дослідження на 98,3 млн грн, що пов'язано з переносом частина соціальних виплат з регіонального на загальнодержавний у 2025 році. Зрозуміло що майже 100% доходів управління соціального захисту складається з бюджетних асигнувань. У 2023 році також відмічаємо наявність 963000 грн трансферів з державного бюджету до регіонального бюджету, які пішли на фінансування окремої програми соціального захисту. В цілому слід відмітити, що перелік програм соціального захисту населення кожного року збільшується і саме регіональні органи державної влади найкраще розуміють потреби потенційних отримувачів коштів.

Система фінансування соціального захисту населення багатоступенева. Окремі програми фінансуються за рахунок власних доходів місцевих бюджетів Роменської районної державної адміністрації, певні програми фінансуються від-

Таблиця 3

Аналіз доходів Управління соціального захисту населення Роменської районної державної адміністрації Сумської області за 2023–2025 рр., тис. грн

Показник	2023 рік	2024 рік	2025 рік	Відхилення 2025/2023 рр.
Бюджетні асигнування	190322	158737	96327	-93995
Трансферти	963	-	-	-963
Інші доходи від необмінних операцій	-	6	155	155
Усього доходів	191285	158743	96482	-94803

Джерело: за даними управління соціального захисту населення Роменської РДА

повідно до бюджетних запитів Департаментом соціальної політики Сумської обласної державної адміністрації, а деякі програми фінансуються централізовано органами державної влади.

Задумом подальшого розвитку фінансового забезпечення соціального захисту є пристосування системи до оновлених економічних умов. Нинішні військові дії сприяли значному скороченню бюджетного фінансування а також підвищення соціальних витрат. Вважаємо, що для гарантування відповідного ступеня соціальної підтримки доцільно вводити вдосконалені види фінансування. Такими напрямками можуть бути зовнішнє фінансування, гранти та кредити від міжнародних організацій [9, с. 126]. Це дозволить країні не лише зберегти існуючі програми, але й ефективно реагувати на нові виклики.

Оновлення існуючих соціальних програм та впровадження нових форм підтримки для вразливих груп населення також відкриває нові перспективи. Важливо зосередитися на комбінованих системах фінансування, які включають не лише державне, але й приватне фінансування, щоб розподілити фінансове навантаження і зробити соціальне забезпечення більш стійким. Впровадження програм економічної інклюзії через підтримку підприємництва та навчальні ініціативи може істотно підвищити рівень життя вразливих груп населення [1, с. 4].

Припускаємо, що покращення міжнародного співробітництва буде сприяти забезпеченню фінансування соціального захисту. Наша країна має шанси прилучити міжнародну допомогу, та співпрацювати з міжнародними спілками з метою формування оновлених напрямків сприяння підтримку населення. Ефективна комунікація і робота з міжнародними донорами можуть сприяти реалізації інноваційних проектів, що підвищать рівень соціального забезпечення.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Підсумовуючи, зазначимо, що задуми піднесення рівня фінансового забезпечення соціального захисту в Україні прямопропорційно впливають на зміни та пристосування до оновлених економічних умов, вдосконалення податкового механізму, запровадження вдосконалених соціальних програм, використання інноваційних технологій. В результаті таких змін, на нашу думку буде забезпечено сталий розвиток соціального захисту та підвищення якості життя людства за умов сьогоднішніх викликів.

Цифровізація послуг дозволяє збільшити ефективність надання допомоги, зменшити витрати на адміністрування та забезпечити прозорість розподілу фінансових ресурсів. Створення електронних платформ для отримання соціальних виплат та послуг може суттєво спростити цей процес і підвищити доступність для громадян.

Практичне значення одержаних результатів визначається обґрунтованими пропозиціями щодо фінансового забезпечення соціального захисту населення на регіональному рівні і враховує необхідність розвитку приватного соціального партнерства в умовах залучення іноземного капіталу на повоєнне відновлення України, цифровізацію процесу надання послуг та пошуку альтернативних джерел фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бровко Т.М., Полятикіна Л.І. Методологічно-організаційні основи обліково-контрольного процесу розрахункових операцій. Матеріали 29 Міжнародної науково-практичної конференції «Технології XXI сторіччя» Ч. 2 секція «Прогресивні технології в економіці» (20-22 листопада 2023р.). Суми: СНАУ. 2023. С. 3-5.

2. Качалова Т. В. Соціальний аудит та інспектування в системі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери : навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2024. 144 с. URL: https://lib.ndu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c56e6e2e-b6f9-47ee-a9b9-0f3873caf5fe/content (дата звернення: 05.09.2026).

3. Лубенченко О. Е. Нефінансова звітність як об'єкт уваги аудитора : практичний посібник / за наук. ред. О. Ю. Редька. Київ : Національний центр обліку та аудиту, 2023. 124 с.

4. Маренич Т.Г. Сутність бухгалтерського обліку як системи економічного регулювання. *Бухгалтерський облік і аудит.* 2017. № 2. С. 21-25.

5. Про затвердження Положення про Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю. наказ Міністерства соціальної політики України від 14.04.2011 № 129. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-11#Text (дата звернення: 05.09.2026).

6. Про затвердження Порядку складання фінансової та бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів: наказ Міністерства фінансів України № 44 від 24.01.2022. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0196-12 (дата звернення: 05.12.2024).

7. Пунтус Д.А. Соціальне забезпечення як право людини та обов'язок держави. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2024. № 2. С. 136-140. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/2/24.pdf

8. Самошкіна І.Д. Розвиток соціального страхування та системи соціального забезпечення в Україні. *Сталий розвиток економіки.* № 3 (54) 2025. С. 97-106. URL: https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/issue/view/35

9. Соціальний аудит та моніторинг і оцінка в управлінській діяльності : навчальний посібник. Київ : ІПК ДСЗУ, 2024. 210 с. URL: https://ifsa.com.ua (дата звернення: 15.09.2026).

10. Чудик-Білоусова Н. І. Роль бізнесу у формуванні системи недержавного соціального забезпечення в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 5. С. 51-59.

REFERENCES

1. Brovko T.M., Polyatikina L.I.(2023) Methodological and organizational foundations of the accounting and control process of settlement operations [Metodolohichno-orhanizatsiyni osnovy oblikovo-kontrol′noho protsesu rozrakhunkovykh operatsiy]. *Materials of the 29th International Scientific and Practical Conference "Technologies of the 21st Century" Part 2 section "Progressive Technologies in the Economy"* (November 20-22, 2023). Sumy: SNAU. P. 3-5. [in Ukrainian].

2. Kachalova T. V. (2024) Social Audit and Inspection in the Training System for Future Social Sector Professionals [Sotsial′nyy audyt ta inspektuvannya v systemi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv sotsial′noyi sfery]. A Study Guide. Nizhyn: Gogol State University. 144 p. Available at: https://lib.ndu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c56e6e2e-b6f9-47ee-a9b9-0f3873caf5fe/content [in Ukrainian].

3. Lubenchenko O. E. (2023) Non-financial reporting as a focus for the auditor [Nefinansova zvitnist′ yak ob'yekt uvahy audytora] : a practical guide / ed. by O. Yu. Redko. Kyiv : National Center for Accounting and Auditing. 124 p. [in Ukrainian].

4. Marenych T.H. (2017) The Essence of Accounting as a System of Economic Regulation [Sutnist′ bukhhalters′koho obliku yak systemy ekonomichnoho rehulyuvannya]. *Accounting and Auditing*. No. 2. P. 21–25. [in Ukrainian].

5. On approval of the Regulations on the Fund for Social Protection of Persons with Disabilities.(2011) [Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Fond sotsial′noho zakhystu osib z invalidnistyu.] Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine dated 14.04.2011 No. 129. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-11#Text [in Ukrainian].

6. On approval of the Procedure for preparing financial and budget reporting by managers and recipients of budget funds [Pro zatverdzhennya Poryadku skladannya finansovoyi ta byudzhetnoyi zvitnosti rozporyadnykamy ta oderzhuvachamy byudzhetnykh koshtiv]. Order of the Ministry of Finance of Ukraine (2022) No. 44 dated January 24, 2022. Available at: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0196-12 [in Ukrainian].

7. Puntus D.A. (2024) Social Security as a Human Right and a State Obligation [Sotsial′ne zabezpechennya yak pravo lyudyny ta obov″yazok derzhavy]. *South Ukrainian Law Journal.* No. 2. P. 136–140. Available at: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/2/24.pdf [in Ukrainian].

8. Samoshkina I.D. (2025) Development of Social Insurance and the Social Security System in Ukraine [Rozvytok sotsial′noho strakhuvannya ta systemy sotsial′noho zabezpechennya v Ukrayini]. *Sustainable Economic Development*. No. 3 (54) P. 97–106. Available at: https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/issue/view/35 [in Ukrainian].

9. Social Audit and Monitoring and Evaluation in Management Activities (2024) [Sotsial′nyy audyt ta monitorynh i otsinka v upravlins′kiy diyal′nosti]. A Study Guide. Kyiv: IPK DSZU. 210 p. Available at: https://ifsa.com.ua (accessed: 15.09.2026). [in Ukrainian].

10. Chudyk-Bilousova N. I. (2022) The Role of Business in Shaping the Non-State Social Security System Amidst Globalization [Rol′ biznesu u formuvanni systemy nederzhavnoho sotsial′noho zabezpechennya v umovakh hlobalizatsiyi]. *Current Issues of Domestic Jurisprudence*. No. 5. P. 51–59. [in Ukrainian].

Larysa Poliatykina, Iryna Samoshkina*, Sumy National Agrarian University.* ***Social security: financial and legal principles of professional documentation, insurance, inspection and audit.***

Annotation. The purpose *of the article is to establish the financial and legal foundations for the management of professional documentation, investment, insurance, and auditing within the social security system – areas that require resolution.* ***Methodology of research.*** *The achievement of the purpose set in the article is carried out with the help of the following research methods: the analysis of the current state of social security employed methods of systems analysis and synthesis, economic-statistical observation, and generalization.* ***Findings.*** *The study examines the concept that the financial provision of social protection constitutes the aggregate of financial resources allocated to the implementation of social protection programs. This, in turn, ensures the protection of the rights and interests of the most vulnerable population groups and necessitates the development of a financial-legal mechanism integrating documentation, insurance, investment, and auditing processes. The study addresses the theoretical and practical aspects of managing professional documentation and insurance. It establishes that social auditing and*

inspection within the social services system are complex and critical processes requiring adherence to legislative requirements and internal regulations. ***Practical value.*** *The practical significance of the findings lies in the substantiated proposals regarding the financial provision of social protection for the population at the regional level. The foundations for developing social partnerships include fostering public-private partnerships to attract investment in social infrastructure and fund social protection programs, as well as expanding social funds and social insurance programs to ensure sustainable financial support for various categories of citizens. Key areas for enhancing the efficiency of financial support for social protection should include optimizing administrative costs through the digitalization and automation of processes; utilizing modern information systems to monitor expenditures and evaluate program effectiveness; ensuring the targeted use of funds and improving the precision of social benefit allocation; attracting private investment through social impact bonds and public-private partnerships; and strengthening oversight and ensuring transparency in the use of funds.*

Keywords: *financial and legal foundations, documentation, social security, reporting, control, digitalization, inspection, budgetary institutions, insurance, social audit, management.*

Дата надходження статті: 06.10.2026
Дата прийняття статті до публікації: 03.11.2026
Дата публікації статті: 13.11.2026